

THE ARGHEZIAN AXIAL LYRIC SYMBOLS

Margareta Onofrei, PhD Student, University of Pitești

Abstract: Concerning the definition of the symbol as a metabole placed at the frontier between the metaseemes and metalogismes, with metaphorical, metonymic and logical implications, this study presents the recurrence of three Arghezian axial symbols: the book as the creation, the self as a tree, the divinity as an ideal.

The first symbol characterizes the Arghezian poetic art and it is based on a particular language in direct relation with the other two symbols. They are interrelated, emphasising a central idea: coincidentia oppositorum at two levels – actual/ abstract, terrestrial/ celestial.

The symbol of the self as a tree, whose significance bases the Arghezian poetic imaginary, corresponds to the use of the metaphorical treeview at the level of the linguistic imaginary. From the perspective of meaning, the poetic self identifies with a tree in a perfect communion between the creator, the creation, the supreme Creator. The identification with the vegetal element is especially produced in texts based on the metaphoric induction and graft.

The divine symbol is mostly obvious in the Arghezian psalmodic texts through the implicit or dissimulated supplication of a hierophany in a variety of paradoxical manifestations. The God-creation relevance represents an extrapolation of the particular formula for the unbreakable links between the writer and the literary work also manifested at the linguistic level.

In conclusion, the three Arghezian axiale symbols constitute a semantic axis of the poetic message, an indispensable characteristic of the artistic ineffable.

Keywords: symbol, book, tree, God, art.

La nivelul limbajului estetic, lirica lui Tudor Arghezi se fundamentează pe un proces arborescent de metaforizare a discursului punctat de recurența a trei simboluri axiale; alături de simbolul *cărții*-creație a sufletului, frecvent, în special, în artele poetice, simbolizarea se completează prin recurențele eului-*copac* și ale divinității-*vis*.

Izotopia *cărții*, ca simbol matricial al creației cu valoare metonimică derivă din denotația care aparține unei paradigme culturale aflată în concordanță cu tematica programatică argheziană.

Lexemul *carte*, axat pe variația semică abstract-concret, corelat cu simbolurile conexe *suflet*, *cuvinte*, *stihuri*, este, de cele mai multe ori, asociat unor abstracțiuni perene precum frumusețe, originalitate/unicitate, modestie asumată. Scrierea *cărții* implică atât muncă asiduă a creatorului, cât și flacăra mereu vie a inspirației, a revelației de factură sacră. Termenul se raportează predominant la poetica paradigmatică a frumuseții naturale dezvăluind câmpuri semantice variate. Frumusețea *cărții* se asociază atât naturii, cât și iubirii, într-o varietate aproape infinită a semnificațiilor.

Două dintre textele lirice fundamentale metatextuale, *Testament*, cel care deschide volumul de debut și universul său liric, și *Flori de mucigai*, programul estetic al unui volum *altfel* în raport cu poetica anterioară, reprezintă două tipuri de text aflate într-o relație de paralelism al sensurilor, ambele instaurând câte o manieră particulară de a scrie.

Discursurile conțin recurența semică metalingvistică a scriiturii, numită *carte*, exprimată ulterior prin câmpuri semantice largi. În *Testament*, simbolului central izotopic, enunțat explicit încă din prima unitate strofică, îi corespund termenii sau sintagmele *treaptă*,

hrisovul, cuvinte potrivite, vioară, slova de foc și slova făurită. În cealaltă artă poetică, izotopia este enunțată inițial în paratext și cuprinde formulările: *flori de mucigai, le* (formă pronominală de reluare a metaforei din titlu), *stihuri*.

Ambele discursuri se remarcă, în special, la nivelul lexico-semantic al metasememelor. Ca semem dominant întâlnim *creația* exprimată prin seme diverse, dezvoltate prin metafore, metafore simbolice/ simboluri. În *Testament*, sunt adunate: obiecte ale existenței țărănești arhaice prin care textul capătă o tonalitate solemnă (*hrisov, sarici, oseminte*), instrumente de muncă sau elemente aparținând existenței rurale (*sapa, brazda, plăvani, vite*), ustensilele poetului simbolice pentru viața spirituală (*condei, călimară*) și metafore asociate semului *poezie* (*cuvinte potrivite, leagăne, versuri și icoane, muguri și coroane, miere, cenușa morților din vatră, hotar înalt, o singură vioară, biciul răbdat, ciorchin de negi, slova de foc, slova făurită*). La acestea se adaugă termeni care desemnează elemente spațiale: metaforele spațiului sălbatic, haotic (*răpi și gropi adânci*) care exprimă truda, căutarea, efortul acumulărilor treptate și plasează *cartea - treaptă* (spațiu determinat al cunoașterii, univers coerent) pe o scară evolutivă și spații deschise (*muntele, piatra, piscul, hotar înalt, cu două lumi pe poale*), pădurea (*ramura*) precum și spațiul închis, interiorul (*vatră, canapea*).

În textul literar *Flori de mucigai*, noul tip de asociere semantică sau resemantizarea discursului se produce prin inovație la nivelul imaginii. Sememul recurent al *cărții-creație* se exprimă printr-o serie semantică extinsă tot cu ajutorul metaforelor și al simbolurilor: *mână, unghie, gheară* - simboluri aflate în climax-, *taurul, leul, vulturul, unghia îngerească, mâna strângă, unghia îngerească, taurul, leul, vulturul, Luca, Marcu, Ioan*. De asemenea, simboluri sunt și determinanții *stihurilor*: *fără an* (ale atemporalității), *de groapă* (simbol spațial), *de sete de apă* (versuri lipsite de suflu divin), *de foame de scrum* (versuri ale degradării umane).

Tudor Arghezi este un poet remarcabil, în special, prin originalitate. De aceea, arta sa poetică, la fel ca și întreaga creație, devine anevoios de clasificat, de integrat în tipare. Orice fel de încadrare este la un moment dat contrazisă, creatorul clădind și dărâmând permanent orice edificiu într-o mișcare permanent ondulatorie a semnificațiilor care derivă din exprimări paradoxale ale sinelui. Ars poetica argheziană exprimă fiecare variație a complexității sufletești a unei vieți dedicate creației.

Simbolistica eului-*copac*, identificată de Eugen Dorcescu care analizează interdependența semnificațiilor *binomului om-copac*¹, reprezintă o structură bazală a gândirii poetice a creatorului a căruia ipostază textuală se identifică, de multe ori, vegetalului. Acest simbol a căruia semnificație fundamentează imaginarul poetic arghezian corespunde utilizării metaforei arborescente la nivelul imaginarului lingvistic.

Semnificația contopirii uman-vegetal este asimilată de Arghezi care, în 1922, în revista *Foaia Națională*, reproduce următoarele considerații ale lui Adolf Armbruster: „În fond, ideea romanității românilor în viziunea ei evolutivă ni se prezintă [...] ca un arbore gigantic al cărui trunchi îl constituie tradiția autohtonă a romanității, conștiința poporului român despre romanitate. Ramurile sale reprezintă, desigur, tradițiile înfățișate mai sus, ramurilele și frunzele fiind diferitele mărturii asupra romanității românilor. Din arborele romanității românilor cunoaștem cel mai bine trunchiul; nu este exclus ca cercetari viitoare

¹ Dorcescu, 2008: 9

să descopere existența unor noi ramuri; cu siguranță putem afirma că numeroase frunze ale acestui arbore ne-au rămas necunoscute.”²

Parafrazându-l pe istoricul amintit, putem spune că, pentru Arghezi, existența pământescă reprezintă un arbore compus din rădăcina adânc înfiptă în glia strămoșească, a bunilor săi, din trunchiul ancorat în tradiție cu ramuri care o variază estetic și sunt descoperite pe parcurs, prin paradoxul accentuării misterelor sale.

Simbolistica schimbării specificului dintre om și copac este utilizată și de Nichita Stănescu, poetul *necuvintelor* și creatorul stărilor cathatice de dincolo de ele:

„El a întins spre mine o frunză ca o mână cu degete./ Eu am întins spre el o mână ca o frunză cu dinți./ El a întins spre mine o ramură ca un braț./ Eu am întins spre el brațul ca o ramură./ El și-a înclinat spre mine trunchiul/ ca un măr./ Eu am înclinat spre el umărul/ ca un trunchi noduros./ Auzeam cum se-nțetește seva lui bătând/ ca sângele./ Auzea cum se încetinește sângele meu suind ca seva./ Eu am trecut prin el./ El a trecut prin mine./ Eu am rămas un pom singur./ El/ un om singur.”³

Necuvântul, ca și simbolul, este o întrupare a misterului intuit doar poetic, iar poezia devine astfel „tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit. Poezia folosește cuvintele din disperare. Nu se poate vorbi despre poezie ca despre o artă a cuvântului, pentru că nu putem identifica poezia cu cuvintele din care este compusă. În poezie putem vorbi de necuvinte.”⁴

Dincolo de cuvinte, în sfera înaltă a inefabilului, acolo unde lectorul este proiectat prin simbol, se produce schimbarea specificului uman-vegetal și comuniunea perfectă creator-Creator suprem, la nivelul simbolisticii axiale argheziene. Spre deosebire de Nichita Stănescu, Tudor Arghezi nu detaliază procedeele comuniunii cu vegetalul, ci și-l asumă ca încheiat deja dinainte de inițierea prin cuvânt.

Alături de manifestarea simbolică a cedării reciproce a specificului din *Psalmul III* [*Tare sunt singur, Doamne, și pieziș*], simbolul arghezian al omului-arbore poate fi identificat, de asemenea, și în alte texte lirice, precum *Întoarcerea la brazdă*:

*Fusei un pom hoinar în lumea toată,
Cu poamele mai rumene câteodată,
Simțindu-le din ramuri cum se coc
Și-ntinerit, dar trist de-atât noroc.
Mai ridicat cu poamele-n lumină,
Copacul mă durea din rădăcină,
Căci scânteiat de stelele streine,
Pământule de-acasă, ea rămăsese-n tine. (Întoarcerea la brazdă)*

Simbolul central al copacului este dezvoltat cu ajutorul inducțiilor (*simțind, se coc, durea, rămăsese*) și al grefelor metaforice (*în toată lumea, cu poamele mai rumene, ramuri, noroc, cu poamele-n lumină, stelele streine*) și se completează astfel prin simbolul *pământului* și al *rădăcinii* într-o varietate esențializată a câmpului semnatic al vegetalului (*rădăcină,*

² Armbruster, 1972: 24

³ Stănescu, 1985: 381

⁴ Stănescu, 1990: 33

ramuri, poame, pom). O schematizare a fragmentului textual indică axa de referință argeziană a identificării omului cu arborele ancorat în pământul natal:

Pământule ————— **rădăcină** ————— **pom** ————— **stelele**

Atracția metaforică se exercită și asupra altor metabole, precum epitetul, oximoronul, paradoxul, acesta din urmă fiind evident prin asocierea lexemului *pom* cu determinantul *hoinar*, efectul semantic tinzând către absurd; semnificația rădăcirii pomului se referă la înstrăinarea umană de reperul spațial al cărui produs este și fără de care nu poate tinde către desăvârșire. Paradoxul neliniștii copacului-om se completează prin exprimarea oximoronică: *trist de-atât noroc*, prin care eul se dedublează trăind bucuria vieții prin intermediul tristeții dezrădăcinării.

Versul *Copacul mă durea din rădăcină* este înzestrat cu o puternică tensiune semantică și relevă comuniunea dintre om și *pământul de-acasă*, acela care păstrează vie *rădăcina* celui dezrădăcinat și *hoinar*. Rodirea departe de vatră produce suferință eului, situație-limită ce se poate rezolva doar printr-o re-înădăcinare.

O extindere a simbolisticii copacului către cuprinderea întregii omeniri se produce în textul *Om cu om*, în care lexemul *frunze* reprezintă o sinecdocă, iar lexemul *copac* - o metonimie. Simbolistica arborelui axată pe metafora-sinecdocă a *frunzei* este recurentă în lirica argeziană.

În textul *Frunzele tale*, se dezvoltă un paralelism între destinul uman și cel vegetal. Omul, precum arborele, caută revelația existențială. Semantica textuală a acestui discurs conduce către următoarea modelitate de schematizare:

POMUL

Beșug de frunză

Frunzele [...] fremătătoare

O frunză legănată

Frunză, crăci

Ramuri

EUL

EUL

fir de vânt

simțirea

un simțământ

ascunse, îndoiala, înfiorat, vârfuri, pământ

o lume veche

POMUL

Pe parcursul textual se dezvoltă o manieră particulară argeziană a identificării dintre om și copac, întărind astfel comuniunea planurilor uman-vegetal. Ideea poetică are în centru simbolul *copacului* dezvoltată tot prin intermediul grefei și al inducției metaforice.

Discursul liric din *Frunze pierdute* este construit prin îmbinarea a două simboluri axiale argeziene: *carte-creație* și *omul-arbore (piesicul)*. O muncă istovitoare a cinci decenii îl confruntă permanent pe truditul cuvintelor cu pagina goală, efemeră precum *frunza*; prin grefe metaforice și prin atracția comparației în enunț, se induce ideea inefabilului artistic în care conștiința creatoare este depășită de manifestarea sufletească naturală determinată de vijelia gândurilor aflată în corelație cu manifestarea naturii.

Cel de-al treilea simbol axial argezian este reprezentat de Divinitatea-ideal suprem al creatorului, *visul [...], din toate, cel frumos*. Acesta este prezent, în special, în textele intitulate

în mod sintetic și transtextual, după modelul psalmilor biblici, prin denumirea speciei literare, *Psalm*.

Creația poetică argheziană prezintă o particularitate majoră în ceea ce privește sondarea prin cuvânt a valorii inefabile a spiritualității. Cuvintele sunt purtătoare de semnificații profunde și realizează legătura dintre contingent și transcendent: „*Natura, lumea, omul, viața sunt niște poeme care comunică între ele (...) Între Poezie și Dumnezeu este o legătură ca între formă și culoare.*”⁵ Raportul Dumnezeu-Creație reprezintă o extrapolare a formulei particulare a legăturii indestructibile dintre creator și creația artistică. Simbolurile lumii înconjurătoare se transpun în opera literară și se reliefează prin semne poetice vii, generatoare ale unui nou univers.

Tudor Arghezi este, prin excelență, un poet al contrastelor. Echilibrul interior se prevede ca ideal al spiritului generator de vibrații lirice opozitive. Acestea sunt încadrate în plan discursiv la nivelul „*oscilației dramatice între cer și pământ, între teluric și angelic, între beznă și soare*”⁶. Nivelul antinomic al discursului arghezian prezintă coerență la nivel de macrosemn, adâncindu-se dilematic în *Psalmi*, principalul loc comun al opoziției.

Unul dintre principiile generatoare ale paradigmei lirice generale argheziene se centrează pe valorificarea esteticii urâtului (preluată din literatura franceză, pe filieră baudelairiană, constând în renașterea abjectului prin intermediul creației), o estetică-sursă a dezvoltării coincidenței contrariilor.

Paradigma particulară a *Psalmilor* extrapolează semnificația acesteia, convertind-o în sursă de comunicare contingent-transcendent, dintre artist și Creatorul suprem. Problematika întregului ciclu se axează pe implorarea explicită sau disimulată a hierofaniei, pe dorința unei relații de comunicare între dimensiunea sacră și cea umană. Lipsa manifestării plenare a sacrului generează atitudini contrare, de la resemnare până la revoltă și ură, toate acestea însă trădând fondul sufletesc profund religios al poetului. În mod paradoxal, sentimentele negative dezvoltă sentimente pozitive, într-o manieră originală de revelare a coincidenței contrariilor.

Perspectiva semiotică textuală se axează pe revelarea nuanțelor semnificative pentru cele două semne poetice fundamentale în jurul cărora se țese discursul opozițiilor: eul care invocă (*eul personal*⁷), sinele în confruntarea cu sine, și eul invocat (*eul tipic*⁸), un *tu* virtual, simbolic, constituit ca obiect al invocației și identificat discursiv cu divinitatea. Forma lexicală este subordonată mesajului generator de emoție estetică. Emilia Parpală identifică în *Psalmi* un *discurs dramatic*⁹, dramatizarea fiind generată de maniera inedită de comunicare cu un interlocutor dorit, dar absent, de fapt de schimbul de replici al sinelui cu sine prin cuvânt, un dialog *disimulat în monolog* sau *un monolog dialogal*¹⁰, guvernat de simbolul creștin al Creatorului suprem.

Dumnezeul estetic al *Psalmilor* arghezieni, deși ființează doar virtual, reprezintă totodată concidența tuturor contrariilor generate de discurs. Devine deopotrivă obiectul iubirii și al urii, ambele manifestate plenar în întreg ciclul. Tentația vădită a creatorului de respingere a semnului psalmodic tradițional este compensată de atitudinea demiurgică de creare a unui

⁵ Arghezi, 1933: 501-503

⁶ Balotă, 1977: 184-185

⁷ Vianu, 1975: 276

⁸ *Ibidem*

⁹ Parpală, 1984: 93

¹⁰ *Ibidem*

metasemn al divinității din perspectivă profană, care poate fi reconstituit de lector pornind de la semnificație.

Semnului *tu* îi corespund, de-a lungul ciclului, semne echivalente recurente: *Părinte, Dumnezeu, Doamne, Domnul*, uneori tabuizate: *Cine știe cine, Cel-de Sus și din veac, Cel fără de vârstă, fără țarm, fără vamă, cineva*. Determinanții metaforici ai semnului amintit exprimă, în *Psalmul VII*, chiar dualitatea deznădejde-iubire, fiind evidentă contopirea contrariilor în adresarea către sacru: *Doamne, izvorul meu și cântecele mele! Nădejdea mea și truda mea!* Sentimentul profund al iubirii eului manifestat în raportarea la divinitate răzbate majoritatea *Psalmilor*. Ura, revoltă față de divinitate sunt doar disimulate în vederea provocării unei hierofanii din dorința acerbă de comunicare cu idealul:

Sorin Alexandrescu¹¹ identifică o textură simbolică a mijloacelor de realizare a discursului poetic arghezian rezultată din intersectarea dimensiunilor textuale fonologică, morfologică, lexicală, sintactică, prozodică. Textura simbolică generează și este generată de opoziții simetrice, ca metafore ale unor stări sufletești.

Putem afirma că cele trei simboluri axiale identificate și dezvoltate în lucrarea de față constituie o axă semantică a generării mesajului poetic indispensabilă creării caracterului inefabil al artei literare argheziene.

Acknowledgement: Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar din cadrul Proiectului POSDRU/159/1.5/S/138963– „Performanță sustenabilă în cercetarea doctorală și post doctorală - PERFORM”

Bibliografie selectivă

- Alexandrescu, Sorin, *Simbol și simbolizare. Observații asupra unor procedee poetice argheziene*, București, Editura Academiei, 1986
- Arghezi, Tudor, *Poezia*, în *Progresul social*, anul II, nr. 7, 1933
- Armbruster, Adolf, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura Academiei, 1972
- Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, București, Editura Eminescu, 1977
- Dorcescu, Eugen, *Poetica non-imanenței*, Editura online Semănătorul, 2008
- Parpală, Emilia, *Poetica lui Tudor Arghezi. Modele semiotice și tipuri de text*, București, Editura Minerva, 1984
- Stănescu, Nichita, *Ordinea cuvintelor*, volumul I, București, Editura Cartea Românească, 1985
- Stănescu, Nichita, *Fiziologia poeziei, proză și versuri 1957-1983*, București, Editura Eminescu, 1990
- Vianu, Tudor, *Opere*, vol. IV, *Studii de stilistică*, București, Editura Minerva, 1975

¹¹ Alexandrescu, 1986: 74